KAJIAN MALAYSIA Vol. 44, No.2, 2026, 383–392

BOOK REVIEW

Politik Penggabungan Dalam Sistem Politik Malaysia, edited by Sivamurugan Pandian. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya, 2026. x + 102 pp. ISBN: 978-967-488-448-2

Nazarudin Zainun

History Section, School of Humanities, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, Malaysia

Email: naza@usm.my

Published online: 30 October 2026

To cite this article: Nazarudin Zainun. 2026. *Politik penggabungan dalam sistem politik Malaysia* (Book review). *Kajian Malaysia* 44(2): 383–392. https://doi.org/10.21315/km2026.44.2.17

To link to this article: https://doi.org/10.21315/km2026.44.2.17

PENGENALAN

Politik Malaysia berkembang melalui kerjasama antara parti-parti yang mewakili kepelbagaian etnik, wilayah dan kepentingan sosial. Berbeza daripada sistem yang didominasi dua parti, Malaysia sejak kemerdekaan banyak bergantung pada politik penggabungan sebagai mekanisme pembentukan kerajaan, perkongsian kuasa dan pengurusan tuntutan masyarakat majmuk. Oleh itu, politik penggabungan bukan sekadar strategi pilihan raya, tetapi turut membentuk struktur pemerintahan, pengagihan kuasa dan proses penggubalan dasar negara.

Buku *Politik Penggabungan Dalam Sistem Politik Malaysia* menghimpunkan tujuh bab yang menelusuri perkembangan tersebut daripada era Perikatan dan Barisan Nasional kepada perubahan politik selepas Pilihan Raya Umum ke-14 (PRU-14) pada 2018. Perbincangannya meliputi asas konseptual politik penggabungan, multikulturalisme, kebangkitan gabungan wilayah di Sabah dan Sarawak, politik Melayu, struktur masyarakat serta dasar sosial. Kepelbagaian tema ini membolehkan politik penggabungan dinilai bukan sahaja melalui persaingan parti, tetapi juga melalui hubungan antara masyarakat, institusi dan negara.

Dari sudut teori, politik penggabungan mempunyai hubungan rapat dengan konsosiasionalisme Lijphart (1969; 1977), yang menekankan perkongsian kuasa elit, autonomi segmen, pembahagian sumber secara berkadaran dan hak veto bersama. Perikatan dan Barisan Nasional sering dikaitkan dengan pendekatan ini kerana menggabungkan parti-parti yang mewakili kelompok etnik berbeza. Walau bagaimanapun, pengalaman Malaysia memperlihatkan bahawa

© Penerbit Universiti Sains Malaysia, 2026. This work is licensed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY) (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

perkongsian kuasa tidak semestinya berlangsung secara seimbang, khususnya apabila satu parti atau kelompok mempunyai kedudukan dominan. Case (2013) dan Weiss (2006) turut memberikan perspektif kritis terhadap sifat demokrasi Malaysia dan peranan gabungan politik dalam perubahan politik negara.

Teori konflik etnik Horowitz (1985) pula membantu menjelaskan bagaimana perbezaan sosial boleh diterjemahkan menjadi persaingan politik, manakala pendekatan sistem politik Easton (1965) menerangkan proses tuntutan masyarakat diproses melalui institusi sebelum menghasilkan dasar awam. Laver dan Schofield (1990) melengkapkan perbincangan melalui penekanan terhadap rundingan strategik dalam pembentukan kerajaan gabungan. Kerangka ini menunjukkan bahawa politik penggabungan perlu difahami sebagai proses yang melibatkan sejarah, identiti, kepentingan dan strategi kuasa.

Berdasarkan kerangka tersebut, buku ini dapat dinilai sebagai usaha memahami perubahan politik penggabungan daripada model yang banyak berasaskan etnik kepada bentuk yang turut dipengaruhi kepentingan wilayah dan dasar sosial.

ULASAN BAB

Bab 1: Pendahuluan – Asas Konseptual Politik Penggabungan di Malaysia

Bab pembukaan oleh Sivamurugan Pandian dan Aizatie Najmin Sulaiman meletakkan asas konseptual bagi keseluruhan buku. Politik penggabungan dijelaskan sebagai mekanisme kerjasama antara parti-parti yang mewakili segmen masyarakat berbeza, khususnya dalam konteks kepelbagaian etnik Malaysia. Perikatan dan Barisan Nasional menjadi contoh utama bagaimana kompromi elit digunakan untuk membentuk kerajaan dan mengekalkan kestabilan politik.

Kekuatan bab ini terletak pada hubungannya antara teori konsosiasionalisme dengan pengalaman politik Malaysia. Gabungan parti etnik membolehkan kepentingan pelbagai kelompok disalurkan melalui institusi politik, sekali gus menyediakan mekanisme untuk mengurus perbezaan. Namun, model tersebut tidak sepenuhnya menjelaskan ketidakseimbangan kuasa dalam gabungan pemerintahan. Kemunculan politik berasaskan wilayah, terutama di Sabah dan Sarawak, turut menunjukkan bahawa politik penggabungan semakin melangkaui kerangka etnik.

Bab ini berjaya menghubungkan konsep dengan perkembangan politik negara, tetapi perbincangan tentang kritikan terhadap konsosiasionalisme dan implikasi federalisme masih boleh diperdalam. Perbandingan dengan pengalaman negara majmuk lain juga boleh membantu menjelaskan batas penggunaan teori tersebut. Secara keseluruhan, bab ini menyediakan landasan penting untuk memahami perubahan politik penggabungan dalam bab-bab berikutnya.

Bab 2: Politik Multikulturalisme – Asas Politik Penggabungan Malaysia

Bab kedua oleh Sivamurugan Pandian menelusuri hubungan antara multikulturalisme dengan pembentukan sistem politik Malaysia. Masyarakat majmuk negara ini dikaitkan dengan sejarah kolonial British yang membentuk pembahagian sosial dan ekonomi melalui dasar pecah dan perintah. Perbezaan kedudukan masyarakat Melayu, Cina dan India kemudiannya mempengaruhi pembentukan identiti serta kepentingan politik selepas kemerdekaan.

Dalam konteks ini, Perikatan dan Barisan Nasional bukan sekadar gabungan pilihan raya, tetapi institusi yang mengatur kompromi antara kelompok etnik. Hujah tersebut selari dengan konsosiasionalisme Lijphart (1977) dan pandangan Horowitz (1985) tentang kepentingan institusi dalam mengurus masyarakat yang bersegmen. Multikulturalisme bukan hanya menggambarkan kepelbagaian sosial, tetapi turut menjadi asas kepada pengaturan politik yang bertujuan mengekalkan kestabilan.

Sumbangan utama bab ini ialah penjelasannya tentang bagaimana kepelbagaian sosial diinstitusikan dalam sistem politik. Namun, politik penggabungan juga boleh mengukuhkan identiti etnik dan mengehadkan pembentukan identiti nasional yang lebih inklusif. Kebergantungan kepada wakil parti berasaskan etnik mungkin membantu mengurus perbezaan, tetapi pada masa yang sama menjadikan sempadan etnik terus penting dalam persaingan politik. Perubahan akibat urbanisasi, globalisasi dan teknologi digital turut wajar diberikan perhatian bagi menjelaskan perkembangan multikulturalisme dalam masyarakat kontemporari.

Bab 3: Gabungan Parti Sarawak

Bab ketiga oleh Aizatie Najmin Sulaiman dan Sivamurugan Pandian membincangkan kemunculan Gabungan Parti Sarawak (GPS) selepas PRU-14. Pembentukan gabungan ini menandakan perubahan penting dalam politik Sarawak, apabila parti-parti negeri membentuk blok tersendiri selepas keluar daripada Barisan Nasional. Perkembangan tersebut mencerminkan peningkatan kepentingan autonomi wilayah dan perubahan hubungan antara Sarawak dengan kerajaan persekutuan.

Melalui perspektif federalisme tidak simetri, kedudukan Sarawak dapat difahami berdasarkan tuntutan autonomi dan pelaksanaan Perjanjian Malaysia 1963. GPS memperkukuh kedudukan tawar-menawar Sarawak dalam isu pembangunan, peruntukan kewangan dan pentadbiran. Kemunculannya turut memperlihatkan bahawa wilayah bukan lagi sekadar komponen dalam gabungan nasional, tetapi boleh menjadi faktor yang mempengaruhi pembentukan kerajaan persekutuan.

Dari sudut politik gabungan, GPS menunjukkan bagaimana kerjasama parti boleh menjadi strategi untuk memaksimumkan kepentingan wilayah, selaras dengan pendekatan Laver dan Schofield (1990). Kekuatan bab ini ialah penekanannya terhadap perubahan daripada politik berpusat kepada rundingan yang lebih melibatkan wilayah. Namun, implikasi jangka panjang regionalisme terhadap perpaduan nasional serta kepentingan ekonomi, khususnya sumber minyak dan gas, masih boleh dianalisis dengan lebih mendalam. Penelitian terhadap hubungan antara tuntutan autonomi dengan pembahagian kuasa persekutuan juga dapat memperkukuh penjelasan tentang kedudukan GPS dalam politik Malaysia.

Bab 4: Gabungan Rakyat Sabah dan Dinamika Politik Sabah

Bab keempat oleh Lee Kuok Tiung meneliti kemunculan Gabungan Rakyat Sabah (GRS) dan perubahan struktur kuasa politik negeri tersebut. Kebangkitan gabungan tempatan mencerminkan peningkatan tuntutan terhadap autonomi, pembangunan dan kepentingan Sabah dalam hubungan dengan kerajaan persekutuan.

Seperti GPS, GRS menunjukkan bahawa politik penggabungan tidak lagi terbatas kepada perkongsian kuasa berasaskan etnik. Kepentingan wilayah semakin menjadi asas pembentukan gabungan, manakala hubungan pusat–negeri berkembang melalui rundingan yang lebih dinamik. Sifat pragmatik kerjasama politik Sabah turut memperlihatkan bahawa kepentingan semasa boleh mengatasi kesetiaan ideologi atau parti yang berpanjangan.

Kekuatan bab ini terletak pada penjelasannya tentang perubahan peranan Sabah dalam politik nasional. Sabah bukan lagi sekadar penerima dasar persekutuan, sebaliknya mempunyai ruang untuk mempengaruhi keseimbangan kuasa melalui gabungan politik tempatan. Walau bagaimanapun, hubungan GRS dengan gabungan persekutuan dan kesannya terhadap kestabilan politik negara masih memerlukan penelitian lanjut. Bab ini penting kerana ia memperlihatkan bahawa kedudukan wilayah semakin mempengaruhi pembentukan dan kelangsungan kerajaan Malaysia, walaupun keberkesanan autonomi bergantung pada hasil rundingan politik yang berterusan.

Bab 5: Politik Melayu dalam Kerangka Penggabungan

Bab kelima oleh Nazarudin Zainun meneliti kedudukan politik Melayu dalam pembentukan dan perkembangan sistem penggabungan. United Malays National Organization (UMNO) muncul sebagai parti teras dalam Perikatan dan Barisan Nasional, sekali gus memainkan peranan penting dalam pembentukan institusi pemerintahan dan pengagihan kuasa. Perbincangan ini memperlihatkan bahawa dominasi politik Melayu bukan semata-mata berpunca daripada faktor demografi, tetapi turut dibentuk oleh institusi, jaringan kuasa dan rundingan elit.

Hujah ini berkaitan dengan pandangan Milne dan Mauzy (1999) tentang akomodasi elit dalam politik Malaysia. Kestabilan politik sebahagian besarnya bergantung pada keupayaan elit untuk menyelaraskan kepentingan dalam kerangka pemerintahan bersama. Namun, PRU-14 memperlihatkan keretakan struktur lama apabila UMNO tidak lagi menjadi satu-satunya kutub utama politik Melayu. Kemunculan parti Bersatu, Parti Islam Se-Malaysia (PAS) dan pelbagai konfigurasi gabungan menunjukkan bahawa politik Melayu semakin terpecah dan kompetitif.

Perubahan ini mempengaruhi sifat politik penggabungan, yang kini lebih bergantung pada rundingan antara blok politik yang berubah-ubah. Fragmentasi politik Melayu turut menimbulkan persoalan tentang keupayaan parti-parti berkenaan membentuk kesepakatan yang berkekalan dan kesannya terhadap hubungan antara etnik. Sumbangan utama bab ini ialah penjelasannya tentang hubungan antara kesinambungan sejarah dengan perubahan struktur kuasa. Namun, implikasi perpecahan tersebut terhadap pembentukan gabungan baharu masih boleh dihuraikan dengan lebih menyeluruh.

Bab 6: Naratif Masyarakat dalam Politik Kepelbagaian

Bab keenam oleh Zaheruddin Othman mengembalikan perhatian kepada struktur masyarakat sebagai asas pembentukan politik penggabungan. Pembahagian sosial dan ekonomi yang berkembang dalam era kolonial membentuk garis pemisah antara kelompok etnik, yang kemudiannya mempengaruhi sistem kepartian selepas kemerdekaan.

Dalam konteks ini, UMNO, Malaysian Chinese Association (MCA) dan Malaysian Indian Congress (MIC) bukan sahaja mewakili kepentingan kelompok masing-masing, tetapi turut menjadi penghubung politik antara masyarakat yang mempunyai pengalaman sosial berbeza. Politik penggabungan dapat difahami sebagai respons institusi terhadap struktur masyarakat yang tersegmen, selaras dengan pendekatan konflik etnik Horowitz (1985).

Kekuatan bab ini ialah hubungannya antara sejarah sosial dengan pembentukan institusi politik. Namun, kestabilan yang dihasilkan tidak menghapuskan ketidaksamaan ekonomi, jurang pembangunan wilayah atau perbezaan persepsi politik. Politik penggabungan lebih tepat difahami sebagai mekanisme mengurus ketegangan daripada penyelesaian mutlak terhadap perbezaan sosial. Perubahan sosial akibat urbanisasi, mobiliti kelas dan globalisasi juga memerlukan perhatian lebih lanjut. Bab ini mengingatkan bahawa kestabilan politik bergantung pada keupayaan institusi mengurus ketegangan sosial secara berterusan.

Bab 7: Peranan Kerajaan dalam Rang Undang-Undang Profesion Pekerja Sosial

Bab terakhir oleh Paramjit Singh Jamir Singh memperluas perbincangan politik penggabungan kepada bidang dasar sosial melalui usaha penggubalan Rang Undang-Undang (RUU) Profesion Pekerja Sosial. Ketiadaan kerangka perundangan yang jelas bagi profesion tersebut menimbulkan persoalan berkaitan standard, etika, kompetensi dan kualiti perkhidmatan sosial.

Proses penggubalan RUU ini melibatkan kerajaan, pertubuhan bukan kerajaan, institusi akademik, Malaysian Association of Social Workers (MASW) dan agensi berkaitan. Interaksi antara pihak-pihak tersebut memperlihatkan bahawa dasar awam turut terbentuk melalui rundingan dan penyelarasan kepentingan. Pendekatan ini mempunyai persamaan dengan tadbir urus berasaskan jaringan (*network governance*), yang menekankan hubungan antara pelbagai aktor dalam proses pembuatan dasar.

Sumbangan bab ini ialah peluasan makna politik penggabungan daripada pembentukan kerajaan kepada proses tadbir urus. Rundingan bukan sahaja berlaku antara parti untuk mendapatkan kuasa, tetapi turut diperlukan untuk menyelaraskan kepentingan profesional, institusi dan masyarakat. Namun, hubungan antara profesionalisasi kerja sosial dengan kerangka politik penggabungan yang lebih luas masih memerlukan penghuraian teoritikal yang lebih jelas. Walaupun berbeza daripada bab-bab yang menumpukan politik elektoral, perbincangan ini menunjukkan bahawa kompromi dan rundingan turut penting dalam pembentukan dasar sosial.

DINAMIKA MENYELURUH POLITIK PENGGABUNGAN DI MALAYSIA

Pembacaan silang terhadap tujuh bab dalam *Politik Penggabungan dalam Sistem Politik Malaysia* memperlihatkan bahawa politik penggabungan merupakan proses dinamik yang menghubungkan dimensi etnik, wilayah dan dasar sosial. Bab 1 dan Bab 2 membina asas konseptual dengan menekankan bahawa

kestabilan politik Malaysia bergantung pada pengurusan masyarakat majmuk dan perkongsian kuasa antara kelompok etnik. Pendekatan ini selari dengan teori konsosiasionalisme yang melihat kompromi elit sebagai mekanisme penting untuk mengekalkan kestabilan dalam masyarakat yang bersegmen.

Walau bagaimanapun, perbincangan dalam Bab 3 dan Bab 4 memperlihatkan perubahan daripada politik berasaskan etnik kepada politik yang semakin dipengaruhi oleh kepentingan wilayah. Kemunculan GPS dan GRS menunjukkan bahawa hubungan antara kerajaan pusat dengan negeri semakin ditentukan oleh rundingan mengenai autonomi dan pembahagian kuasa. Perkembangan ini mencerminkan perubahan daripada model penggabungan yang berpusat pada etnik kepada bentuk yang lebih hibrid, dengan identiti wilayah memainkan peranan penting.

Bab 5 pula mengembalikan perhatian kepada politik Melayu sebagai salah satu paksi utama sistem politik Malaysia. Meskipun kepentingan wilayah semakin meningkat, kestabilan politik nasional masih berkait rapat dengan keupayaan aktor politik Melayu untuk membentuk gabungan. Namun, perpecahan politik Melayu selepas tahun 2018 menunjukkan bahawa dominasi yang pernah lebih tersusun kini digantikan oleh persaingan antara pelbagai blok. Keadaan ini menjadikan pembentukan gabungan lebih bergantung pada rundingan dan kepentingan politik semasa.

Sementara itu, Bab 6 mengingatkan bahawa struktur politik Malaysia tidak dapat dipisahkan daripada sejarah pembentukan masyarakat majmuk. Pembahagian sosial dan ekonomi yang diwarisi daripada zaman kolonial telah membentuk garis pemisah etnik yang kemudiannya mempengaruhi sistem kepartian. Oleh itu, politik penggabungan bukan semata-mata strategi elit untuk membentuk kerajaan, tetapi turut menjadi tindak balas institusi terhadap masyarakat yang mempunyai perbezaan sosial dan kepentingan yang kompleks.

Bab 7 memperluas pemahaman tersebut melalui perbincangan tentang penggubalan RUU Profesion Pekerja Sosial. Bab ini menunjukkan bahawa prinsip rundingan dan kompromi turut berperanan dalam pembentukan dasar awam melalui interaksi kerajaan, pertubuhan bukan kerajaan dan institusi profesional. Dengan demikian, politik penggabungan bukan hanya berkaitan persaingan pilihan raya dan pembentukan kerajaan, tetapi juga melibatkan proses penyelarasan kepentingan dalam tadbir urus negara.

Secara keseluruhannya, pembacaan silang ini menunjukkan bahawa politik penggabungan Malaysia semakin kompleks kerana beroperasi melalui tiga dimensi yang saling berkaitan, iaitu etnik, wilayah dan dasar sosial. Walaupun bentuk serta aktornya berubah, keperluan untuk berkompromi dalam masyarakat majmuk kekal sebagai asas penting. Namun, perkembangan tersebut

turut menimbulkan persoalan tentang keperluan untuk membangunkan kerangka teori yang dapat menjelaskan hubungan antara ketiga-tiga dimensi ini dengan lebih menyeluruh.

Kekuatan dan Kelemahan Buku

Buku *Politik Penggabungan dalam Sistem Politik Malaysia* memberikan gambaran menyeluruh tentang hubungan antara kuasa politik, struktur masyarakat dan sejarah pembentukan negara. Kekuatan utamanya terletak pada pendekatan multidisiplin yang menggabungkan perspektif sejarah, sains politik dan dasar sosial. Pendekatan ini membolehkan politik penggabungan dianalisis bukan sahaja sebagai strategi pembentukan kerajaan, tetapi juga sebagai mekanisme institusi untuk mengurus kepelbagaian dan mengekalkan kestabilan.

Kekuatan kedua ialah kepekaan buku ini terhadap perubahan politik Malaysia, khususnya selepas Pilihan Raya Umum ke-14 pada 2018. Peralihan daripada dominasi Barisan Nasional kepada landskap politik yang lebih kompetitif dan tidak menentu memperlihatkan bahawa politik penggabungan sentiasa menyesuaikan diri dengan perubahan kuasa. Perbincangan tentang GPS dan GRS turut memperkukuh analisis dengan menunjukkan peningkatan kepentingan politik wilayah serta rundingan antara kerajaan pusat dengan negeri. Tumpuan terhadap Sabah dan Sarawak juga memperluas perspektif kajian politik Malaysia yang sering berpusat di Semenanjung.

Selain itu, kesinambungan tema antara tujuh bab menjadi kekuatan buku ini. Walaupun menyentuh aspek yang berbeza, setiap bab menyumbang kepada pemahaman bahawa politik penggabungan merangkumi pelbagai lapisan kehidupan negara, daripada hubungan etnik dan dinamika wilayah hinggalah kepada pembentukan dasar sosial.

Namun demikian, beberapa keterbatasan perlu diberi perhatian. Pertama, penggunaan teori konsosiasionalisme belum dikembangkan secara kritis dan konsisten. Walaupun teori ini membantu menjelaskan perkongsian kuasa, penerangannya perlu mengambil kira ketidakseimbangan kuasa serta perubahan politik Malaysia yang semakin kompleks. Tanpa pendalaman tersebut, kerangka teori yang digunakan berisiko menjadi terlalu deskriptif dan kurang berupaya menjelaskan perubahan kontemporari.

Kedua, ketiadaan perbandingan sistematik dengan negara lain seperti Belgium, India dan Indonesia mengehadkan ruang analisis komparatif. Perbandingan sedemikian boleh membantu menentukan ciri khusus politik penggabungan Malaysia serta mengenal pasti persamaan dan perbezaannya dengan pengalaman negara majmuk lain.

Ketiga, kecenderungan deskriptif dalam sesetengah bab menyebabkan persoalan tentang hierarki kuasa dan ketidakseimbangan politik kurang dianalisis secara mendalam. Politik penggabungan bukan sahaja perlu difahami melalui kejayaan membina kompromi, tetapi juga melalui persoalan tentang pihak yang mempunyai pengaruh lebih besar dalam menentukan keputusan politik.

Akhir sekali, hubungan antara politik penggabungan dengan dasar sosial, khususnya profesionalisasi kerja sosial, masih boleh diperkukuh secara teoritikal. Walaupun Bab 7 memperluas skop perbincangan kepada proses pembentukan dasar, hubungannya dengan struktur politik penggabungan yang lebih luas belum dihuraikan sepenuhnya.

Kesimpulannya, buku ini merupakan sumbangan bermakna kepada kajian politik Malaysia kerana berjaya memperlihatkan politik penggabungan sebagai sistem yang dinamik dan multidimensi. Walaupun masih memerlukan pengembangan teori, analisis kritikal dan perbandingan antarabangsa, karya ini menyediakan asas penting untuk kajian lanjut. Selaras dengan pendekatan sistem politik David Easton, politik perlu difahami sebagai proses berterusan yang menghubungkan tuntutan masyarakat dengan tindak balas kerajaan. Dalam konteks Malaysia, proses tersebut memperlihatkan bahawa kestabilan politik bergantung pada keupayaan mengurus kepelbagaian melalui rundingan dan kompromi, meskipun keseimbangan yang terhasil sentiasa berhadapan dengan perubahan.

KESIMPULAN

Secara keseluruhannya, *Politik Penggabungan dalam Sistem Politik Malaysia* yang disunting oleh Sivamurugan Pandian merupakan karya ilmiah yang signifikan dalam memahami sifat dan dinamika politik Malaysia yang berasaskan gabungan. Buku ini menghimpunkan pelbagai perspektif yang merangkumi sejarah, struktur sosial, wilayah dan dasar awam bagi menjelaskan bahawa politik penggabungan bukan sekadar strategi pilihan raya, tetapi asas kepada pembentukan kestabilan politik negara sejak merdeka.

Melalui peralihan daripada era Perikatan dan Barisan Nasional kepada kemunculan GPS dan GRS, buku ini memperlihatkan bahawa politik Malaysia sedang bergerak daripada dominasi pusat kepada sistem yang lebih berasaskan rundingan, kompromi dan autonomi wilayah. Perubahan ini menegaskan bahawa politik penggabungan bersifat dinamik dan sentiasa menyesuaikan diri dengan perubahan sosial serta tuntutan politik semasa.

Dari sudut akademik, buku ini memperkaya literatur politik Malaysia dengan memberi perhatian kepada Sabah dan Sarawak serta hubungan antara struktur politik dan dasar sosial. Ia juga menghubungkan teori klasik seperti

konsosiasionalisme dengan realiti politik Malaysia yang lebih kompleks. Namun, buku ini masih boleh diperkukuh melalui pembangunan kerangka teori yang lebih kritikal serta perbandingan dengan negara lain.

Walaupun terdapat keterbatasan dari segi teori dan pendekatan komparatif, buku ini tetap menjadi asas penting untuk kajian lanjut. Ia menunjukkan bahawa politik penggabungan bukan hanya berlaku di peringkat elit, tetapi turut meresap ke dalam pembentukan dasar sosial dan institusi negara. Akhirnya, karya ini menegaskan bahawa kestabilan politik Malaysia lahir daripada proses rundingan berterusan dalam masyarakat majmuk, dan bukannya struktur yang statik.

RUJUKAN

Case, W. 2013. *Politics in Southeast Asia: Democracy or less*. Oxon: Routledge.

Easton, D. 1965. A *systems analysis of political life*. New York: Wiley.

Horowitz, D.L. 1985. *Ethnic groups in conflict*. Berkeley: University of California Press.

Laver, M. and N. Schofield. 1990. *Multiparty government: The politics of coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Lijphart, A. 1969. Consociational democracy. *World Politics* 21(2): 207–225. https://doi.org/10.2307/2009820

_____. 1977. *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. New Haven: Yale University Press.

Milne, R.S. and D.K. Mauzy. 1999. *Malaysian politics under Mahathir*. London: Routledge.

Weiss, M.L. 2006. *Protest and possibilities: Civil society and coalitions for political change in Malaysia*. Stanford, CA: Stanford University Press.